

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра теорії і методики фізичного виховання

Дипломна робота (проєкт)
магістра

з теми: **«ЄВРОПЕЙСЬКІ ШКОЛИ ЗДОРОВ'Я: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА»**

Виконав: студент 2 курсу, групи FK1-M22
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)

Базюк Дмитро Олегович

Керівник: **Юрчишин Юрій Володимирович,**
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент

Рецензенти: **Боднар Аліна Олександрівна,**
кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2023 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛ	
ЗДОРОВ'Я В ЄВРОПІ	7
1.1. Характеристика провідних понять дослідження	7
1.2. Етапи розвитку діяльності «Шкіл здоров'я» у країнах Європи.....	16
1.3. Моделі діяльності «Шкіл здоров'я» в Європі	23
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	30
2.1. Методи дослідження.....	30
2.2. Організація дослідження	31
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛ	
ЗДОРОВ'Я В ЄВРОПІ	32
3.1. Нормативно-правові та організаційні засади діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю школярів	32
3.2. Змістові та методичні засади діяльності європейських шкіл сприяння здоров'ю	43
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ЄШЗ – європейські школи здоров'я;

ЗВО – заклад вищої освіти;

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти;

ВСТУП

Актуальність теми. Стан здоров'я дітей, підлітків і молоді завжди є у центрі уваги світової громадськості, оскільки це один з провідних індикаторів національної безпеки держави. Державну політику в сфері збереження, зміцнення й охорони здоров'я молодого покоління окреслено в низці нормативно-правових документів, зокрема у Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2009–2015 роки, Загальнодержавній програмі «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року, Концепції Державної програми «Здорова дитина» на 2008–2017 рр., Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Загальнодержавній програмі «Здоров'я – 2020: український вимір». Відповідно до зазначених документів, формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей, підлітків і молоді визначено як одне з першочергових завдань освіти.

З метою поліпшення стану здоров'я населення Україна з 1995 р. залучилася до міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю». У 2003 р. офіційно створено Національну мережу шкіл сприяння здоров'ю. Однак, і нині стан здоров'я дітей залишається у фокусі соціально-економічної політики держави, зокрема у сферах освіти і охорони здоров'я.

Окремим аспектам здоров'яспрямованої діяльності шкіл сприяння здоров'ю присвячено праці вітчизняних і зарубіжних науковців: формування культури здоров'я і ціннісного ставлення до здоров'я на методологічному, теоретичному та практичному рівнях (Горашук В., 2003; Маджуга А., 2005; Андрющенко Т., 2007; Шиян О., 2010; Кириленко С. В. Михайлов О. М., Сергієнко В. П., 2012; Лук'янченко М., 2012). Водночас є потреба в подальшому вивченні європейського досвіду діяльності Шкіл здоров'я і використання його в системі фізичної культури шкільної молоді України.

Об'єкт дослідження – європейські школи здоров'я.

Предмет дослідження – нормативно-правові, організаційні та змістово-методичні засади діяльності європейських шкіл здоров'я.

Мета дослідження – розкрити організаційно-педагогічні засади діяльності Шкіл здоров'я в країнах Європи.

Завдання дослідження:

1. Дослідити етапи розвитку європейських «Шкіл сприяння здоров'ю» та схарактеризувати їх моделі.
2. Розкрити нормативно-правові та організаційно-методичні засади діяльності Європейської мережі «Шкіл сприяння здоров'ю» дітей.
3. Охарактеризувати змістові та методичні засади діяльності європейських шкіл сприяння здоров'ю

Методи дослідження. У дослідженні застосовувався комплекс теоретичних методів дослідження: аналіз синтез, дедукція, індукція, класифікація, порівняння, а також вивчення нормативно-правових документів європейських країн щодо освітньої діяльності шкіл сприяння здоров'ю.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати, щодо коньенту здоровязберігаючих технологій «Шкіл сприяння здоров'ю» в країнах Європи можуть бути використані в процесі підготовки майбутніх вчителів біології та фізичної культури, а також педагогічними колективами закладів середньої освіти в Україні. Матеріали дослідження можуть використовуватись у практиці роботи вчителів фізичної культури у закладах післядипломної освіти та на лекційних заняттях здобувачів вищої освіти, які навчаються на спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 04-05 квітня 2023 року).

Публікації. Результати дослідження за темою кваліфікаційної (дипломної) роботи магістра висвітлені в одній науковій статті.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Роботу викладено на 61 сторінках, з яких 53 основного тексту. Робота містить 5 таблиць та 5 рисунків. Дипломна робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, та списку 70 використаних літературних джерел.

ВИСНОВКИ

1. Розкрито зміст основних дефініцій в контексті проведених досліджень, а саме таких як: «здоров'я», «сприяння здоров'ю», «здоров'яспрямована діяльність», «здоров'язбережувальне середовище», «здоров'язбережувальна компетентність», «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю». При цьому, з'ясовано, що «сприяння здоров'ю» - це формування ціннісного ставлення до здоров'я школярів, усвідомлення ними цінності здоров'я та створення необхідних умов для їх залучення до здорового способу життя.

2. Розкрито зміст поняття «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю». Зокрема – це організаційне об'єднання освітніх закладів різних рівнів та типів, основними завданнями яких є здоров'яспрямована діяльність, яка базується на принципах ціннісного ставлення до здоров'я, створення здоров'язбережувального середовища, координації діяльності, спрямованої на підвищення ефективності і якості їх роботи, а також поширення досвіду такої діяльності у різних країнах Європи.

3. В цілому, функціонування національної МШСЗ необхідно розглядати з позицій міжнародного, національного, регіонального та місцевого рівнів. Регіональний рівень – це координатори, організації, що надають фінансову допомогу, науково-методичні центри та інститути.

Безпосереднє управління ЄМШСЗ на міжнародному рівні здійснює Асамблея ШЗЄ, яка складається з національних представників ШЗЄ і є основним органом, що приймає управлінські рішення. Вона займається цілою групою питань: науковими, політичними і організаційними, які пов'язані зі здоров'яспрямованою діяльністю шкіл.

Щодо Консультативної ради, то до неї входять члени Ради Європи, Європейського комітету, Регіонального бюро ВОЗ, керівництва Нідерландського інституту зміцнення здоров'я і профілактики захворювань і координаторів проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»

Единбурзького університету. Консультативна рада інформує і консулює плануючий комітет і Асамблею ШЗЄ щодо відповідних розробок здоров'язпрямованої діяльності в освітніх закладах Європи [Ratified at the 269].

Плануючий комітет виконує наступні функції: займається внутрішньою політикою і стратегічним плануванням діяльності мережі; підтримує секретаріат в управлінні школами здоров'я, організаційною перебудовою; підтримує розробку стратегій реалізації здоров'язбережувальних програм у різних країнах; пропонує рекомендації для Асамблеї; формулює критерії членства в ШЗЄ; здійснює дії із залучення фінансових ресурсів для підтримки мережі тощо.

Регіональний рівень – це координатори, організації, що надають фінансову допомогу, науково-методичні центри та інститути.

В контексті місцевого управління – це взаємодія шкільних координаторів, педагогів, учнів, батьків і громади в освітній, лікувально-профілактичній та соціально-педагогічній діяльності ШЗЄ; налагодження дієвих стосунків з науково-методичними, реабілітаційними і медичними центрами, громадськими організаціями, фондами, волонтерами (четверте коло).

3. Найновіша ідеологія польської системи охорони здоров'я школярів базується на основі стратегії «Здоров'я для всіх». Ця стратегія визначає що: 1) предметом піклування є школярі (не тільки з розладами здоров'я і розвитку, але й з ризиком їх появи), вчителі, працівники освітнього закладу, які разом з батьками створюють освітнє середовище закладу освіти; 2) головний акцент спрямовано на первинну профілактику; 3) школа має підтримувати здоровий спосіб життя всіх вище зазначених учасників освітнього процесу.

4. Здоров'язбережувальна освіта в Чехії завжди входила до навчальних базується на міждисциплінарному підході. Протягом 15 років предмет «Медико-санітарне просвітництво» є складовою навчальної програми у дошкільних та середніх навчальних закладах. Контент предмету спрямований на:

- зміцнення і збереження здоров'я в усіх його формах (фізичній, психічній, соціальній);

- формування компетенцій щодо особистої гігієни;
- здорового харчування;
- профілактики шкідливих звичок, запобігання травматизму й безпеки життєдіяльності.

5. Основною шкільною програмою здоров'язбереження в Угорщині є «Здоровий спосіб життя». Цією програмою передбачено розгляд наступних тем:- здорове харчування, особиста гігієна, охорона довкілля, профілактики шкідливих звичок.

6. У 1994 році Україна стала асоційованим, а в 1995 р. повноправним членом ЄМШСЗ, що було утверджено в наказі Міністерства освіти та Міністерства охорони здоров'я України № 25/31 (1995 р.) «Про прилучення до Міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08. К., 2007. 258 с.
2. Антонова О. Є., Поліщук Н. М. Здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема (аналіз поняття). Вища освіта у медсестринстві : проблеми і перспективи : зб. статей всеукраїнської науково-практичної конференції – 10-11 листопада 2011. Житомир : Полісся, 2011. С. 27-31.
3. Аналіз спортивних результатів з використанням інформаційних технологій (на матеріалі стрілецького спорту) [В. І. Богіно, В. О. Дрюков, Ю. О. Павленко та ін.] Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. пр. К., 2004. № 3. С. 5-19.
4. Брискін Ю. А., Товстоног О.Ф., Розторгуй М.С. Індивідуалізація підготовки спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки. Вісник Запорізького нац. університету. 2009;(1); 20-5.
5. Боднар І. Тести й нормативи для визначення рівня фізичної підготовленості і здоров'я школярів середнього шкільного віку. Спортивна наука України. 2015. № 4 (68). С. 9-17.
6. Базілевський А. Основи формування тактичного мислення в нападі юних баскетболістів. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Л., 2011. Вип. 15, т. 1. С. 11-15.
7. Боляк Н. Л. Сучасні підходи до проблеми вдосконалення процесу фізичного виховання студентської молоді. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2009. № 2. С. 202.
8. Блутов О. Авторська комп'ютерна програма «інформбаскет» для оцінки ефективності змагальної діяльності в баскетболі. Теорія та методика фізичного виховання. 2008. № 8. С. 5-9.

9. Бобровник В. І. Рациональна система організації тренувального процесу в стрибках у довжину на етапах максимальної реалізації індивідуальних спроможностей та збереження досягнень. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2002. № 1. С. 3-11.

10.55. Богіно В. І. Розробка інформаційних технологій супроводу процесу ефективного розвитку спорту вищих досягнень. Теорія та методика фізичного виховання. 2008. № 1. С. 37-46.

11. Волков В. Л. Основи теорії та методики фізичної підготовки студентської молоді: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2008. 256 с. охорони праці (Полтава, 27-28 квітня 2017 р.). Полтава : ПНПУ, 2017. С. 94-97.

12. Вовканич Л., Крась С. Аналіз схем вікової періодизації постнатального онтогенезу людини. Спортивна наука України. № 6 (82). 2017. С. 9-17.

13. Волков В. Л. Розвиток фізичних здібностей студентів у системі фізичної підготовки: монографія. Київ: Освіта України, 2011. 420 с.

14. Воронецький В. Б. Пауерліфтинг. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 212 с.

15. Гаврилін В. О., Мердов С. П., Миронов Ю. О. Установка на здоровий спосіб життя через підвищення мотивації студенток ВНЗ до занять з дисципліни «Фізичне виховання». Вісник Чернігівського нац. пед. у-ту імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2017. Випуск 147, Т. 2. С. 22-25.

16. Гамалій В. В. Біомеханічні аспекти техніки рухових дій у спорті. Київ.: Наук. Світ; 2007. 211 с.

17. Гордієнко Ю. В. Самоаналіз фізіологічних особливостей організму жінок, які спеціалізуються в пауерліфтингу. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2010. № 1. С. 43-46.

18. Гордієнко Ю. В. Програмування спортивно-орієнтованих занять із фізичного виховання зі студентками засобами пауерліфтингу: автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. та спорту: 24.00.02. Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Дніпро, 2016. 21 с.

19. Гончаренко М. С., Новикова В. Є. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітянському процесі. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. № 12. 2006. С. 39-43.

20. Грибан Г. П. Методична система фізичного виховання студентів: навч. посіб. Житомир: Вид-во «Рута», 2014. 306 с.

21. Григор'єв В. І., Третьяков М. О. Фізичне виховання студентів. Теорія і методика фізичного виховання: підручник [за ред. Т. Ю. Круцевич]. Київ: Олімп. л-ра, 2008. Т. 2. С. 155-173.

22. Гуменний В. С. Організаційно-методичні основи фізичного виховання студентів політехнічних вищих навчальних закладів з урахуванням специфіки професійної діяльності: автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2012. 21 с.

23. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Київ, 1996. 26 с.

24. Державні тести та нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-96-%D0%BF#Text>.

25. Долот В. Д. Здоров'я як економічна категорія: фактори, що впливають на рівень здоров'я населення та охорону здоров'я. Інвестиції : практика та досвід. № 1. 2016. С. 74-76.

26. Дубасенюк О. А. Фактори, що впливають на здоров'я людини. Інноваційні здоров'язберігаючі технології у закладах освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. В. Танської, О. А. Сорочинської, О. В. Павлюченко. Житомир. ЖДУ імені Івана Франка, 2020 С. 31-34.

27. До питання використання інформаційних технологій в процесі фізичного виховання студентської молоді (Колос Н. А., Малинський І. Й., Яременко В. В., Ніконов О. В.) Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2011. Вип. 12, т. 1. С. 193-197.

28. Дутчак М. В. Спорт для всіх у світовому контексті: монографія. Київ: Олімп. л-ра, 2007. 110 с.
29. Єдинак Г. А., Мисів В. М., Юрчишин Ю. В. Фізична культура у загальноосвітньому навчальному закладі. Кам'янець-Подільський: Рута, 2014. 251 с.
30. Захарова О. В. Дефініція «здоров'я» у педагогічній літературі: багатозначність наукових підходів до змісту і складників. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В.Винниченка. 2018. Вип. 173. С. 181-185.
31. Карамушка Л. М., Дзюба Т. М. Феномен «здоров'я» як актуальний напрям досліджень в організаційній психології. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2019. № 1 (16). С. 22-33.
32. Костюкевич В. М., Воронова В.І., Шинкарук О.А., Борисова О.В. Основи науко-дослідної роботи магістрантів та аспірантів у вищих навчальних закладах (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт): навчальний посібник. [Ред. Костюкевич ВМ. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД»; 2016. 554 с.
33. Кокурн О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. Київ: Міленіум, 2004. 265 с.
34. Кондратюк С. М. Основи педіатрії. Навчальний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта». Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 286 с.
35. Костюкевич В. М., Шевчик Л. М., Сокольвак О. Г. Метрологічний контроль у фізичному вихованні та спорті: навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 256 с.
36. Корж Н. Л. Формування ціннісного ставлення у студентів до фізичної культури в процесі самостійних занять: автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02. Дніпропетровський державний інститут фізичної культури та спорту. Дніпро, 2016. 21 с.

37. Коцур Н. І., Товкун Л. П., Миздренко О. М. Валеологія : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 014.11. Середня освіта (фізична культура). Переяслав (Київ.обл.) : Домбровська Я. М., 2020.164 с.

38. Кошель В. М. Валеологія та основи медичних знань : посібник для студ. спец. «Дошкільна освіта», викладачів закладів вищої освіти, вихователів дітей дошкільного віку та батьків. Чернігів : ФОП Баликіна О.В., 2020. 142 с.

39. Круцевич Т. Ю. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навч. посіб. Київ : Олімп. література, 2011. 224 с.

40. Лехан В. М., Онул Н. М., Крячкова Л. В. Засади міжнародної та національної політики і стратегій у сфері громадського здоров'я. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://surl.li/lmpzi>.

41. Лукавенко А. В., Єдинак Г. А. Диференційований підхід до покращення психофізичного стану першокурсників вищих навчальних закладів як проблема галузі фізичного виховання. Педагогіка, психологія та медико-біол. проблеми фіз. виховання і спорту. 2012. № 2. С. 66-70.

42. Містулова Т. Теоретико-методичні основи навчання акробатичних вправ зі складнокоординаційною структурою рухів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2003; (1): с. 27-29.

43. Марченко О. Ю. Формування ціннісних категорій фізичної культури студентів вищих навчальних закладів. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2011. № 2. С. 127-131.

44. Мандюк А. Б. Порівняльний аналіз тестів рівня фізичної підготовленості в Україні та зарубіжних країнах. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2014. № 2. С. 90-94.

45. Мисів В. М., Єдинак Г. А., Балацька Л. В. Фізична активність студентів: стан та деякі теоретичні аспекти посилення відповідної мотивації. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: зб. наук. пр. Рівне: МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. Випуск 2 (14). С. 273-280.

46. Мехед О. Б., Рябченко С. В., Жара Г. І. Аналіз факторів, що впливають на формування здорового способу життя молоді. Вісник. Серія : Педагогічні науки. № 3. 2019. С. 262-266.

47. Митчик О., Сапожник О. Рівень інтересу до фізичної культури й спорту в студенток вищих навчальних закладів. Електронний ресурс. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fvs/2011_1/stati/ukr/R3/myt4yk.pdf

48. Міронов А. О., Симоненко Л. І., Федотенко С. І. Проблема мотивації студентської молоді до занять фізичною культурою. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2011. № 2. С. 22-25.

49. Нестерова Т. В., Павлюк А. А. Структура мотивації до занять з фізичного виховання і спорту студентів вищих навчальних закладів. Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення. 2014. С. 50-58.

50. Озарук В., Презлята Г., Курилюк С. Сучасні уявлення про рухову активність людини. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2014. Випуск 20. С. 87-96.

51. Олешко В.Г. Моделювання, відбір та орієнтація підготовки спортсменів у силових видах спорту. Монографія. Київ: Центр учбової літератури. 2013. 252 с.

52. Хокей з шайбою : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. К., 2009. 103 с.

53. Худолій О.М. Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник у 2-х томах. 4-е вид. Харків: «ОВС»; 2008. 408с.

54. Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті: навч. посібник. 2-е вид., стереот. Кам'янець-Подільський: Рута, 2013. 280 с.

55. Юрчишин Ю. В. Технологія залучення студентів до рухової активності оздоровчої спрямованості у процесі фізичного виховання: дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Національний ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2012. 224 с.

56. Technical devices of improvement the technical, tactical and theoretical training of fencers. Briskin Yuriy, Pityn Maryan, Zadorozhna Olha, Smyrnovskyy Serhiy, Semeryak Zoryana. Journal of Physical Education and Sport. 2014. Vol. 3. P. 337-341.

57. Pityn M. Theoretical training in fencing: state and prospects of researches. Maryan Pityn, Yuriy Briskin, Olga Zadorozhna. Фізична активність, здоров'я та спорт. 2012. № 3 (9). С. 23-28.

58. Salyamin Y., Vernyaev O., Omelianchuk-Ziurkalova O., Maksimova Y. Planning the training process for the preparation of high-qualification gymnasts for the Olympic Games. Journal of Physical Education and Sport. 2020;20(1):501-5. DOI:10.7752/jpes.2020.s1074.

59. Organizacja i realizacja edukacji zdrowotnej w szkole. Poradnik dla dyrektorów szkół i nauczycieli / Praca zbiorowa pod redakcją Barbary Woynarowskiej. Warszawa : Osrodek Rozwoju Edukacji, 2011. 199 s. (польськ.)

60. Ottawa Charter for Health Promotion. First International Conference on Health Promotion [Electronic resource] / Ottawa, Canada, 17–21 November 1986.

61. Ratified at the 14th ENHPS business meeting on 13 November 2007 in Luxembourg [Electronic resource]. Luxembourg, 2006. 18 p. Access mode: http://www.schoolsforhealth.eu/upload/Terms_of_reference_SHE_network.pdf (англ.)

62. SPZLO Warszawa-Ursynów realizuje program «Zdrowy Uczeń» [Electronic resource]. Access mode : <http://www.ursynow.waw.pl/page/?str=1711> (польськ.)

63. Standard základního vzdělávání MŠMT ČR. 22. 8. 1995. čj. 20819/95-26 [Electronic resource]. Access mode: http://aplikace.msmt.cz/HTM/Standard_ZV.htm (чеськ.)

64. Štumarová H. Výchova ke zdraví na ZŠ a rodina: diplomová práce [Electronic resource]. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 140 s.

65. UNESCO «Teaching and Learning for a Sustainable Future. Health education» [Electronic resource]. Access mode: <http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/html> (англ.)

66. Ustawa z dnia 23 stycznia 2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia [Electronic resource]. Access mode: <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU20030450391 &type=3> (чеськ.)

67. Woynarowska B., Nerwinska E., Sokolowska M., Skoczek G. Edukacja zdrowotna i promocia zdrowia w szkole [Electronic resource]. Warszawa: Triada, 2006.

68. Woynarowska B., Sokołowska M. 15 lat programu szkoła promująca zdrowie 2007 [Electronic resource]. Access mode: http://www.remedium-psychologia.pl/2007_4_4.htm (польськ.)

69. Woynarowska B. Edukacja zdrowotna w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego w szkole – szansa i wyzwanie. Lider. 2008. № 11. S. 3–4.

70. Zdrowie 21. Zdrowie dla wszystkich w XXI wieku. Światowa Deklaracja Zdrowia. Światowa Organizacja Zdrowia. Biuro Regionu Europejskiego. [Electronic resource]. Access mode: http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=20 (польськ.)